

עיונים לפרשת במדבר עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

ירושלים- עיר המקדש והמלכות | ליום ירושלים

הרב דודי גרינפלד

היבט נוסף עולה מהגמרא במסכת ברכות³:

"תניא, רבי אליעזר אומר: כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה, בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים – לא יצא ידי חובתו".

והסביר זאת הרמב"ם בהלכות ברכות⁴:

"ברכה שלישית פותח בה: רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלם עירך, או: נחמינו ה' אלהינו בירושלם עירך וחותרם בה בונה ירושלם, או מנחם עמו בבנין ירושלם, ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה. וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו לא יצא ידי חובתו, מפני שהיא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד".

כתב על כך הרב יצחק זאב סולובייצ'יק, הרב מבריסק⁵:

"הרי דחזרת מלכות בית דוד הוא מענין בנין ירושלים, ואין ירושלים גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד".

בדברי הרמב"ם האלו מתבאר שמלכות בית דוד היא השלמה לבנינה של ירושלים. בנינה של ירושלים, והנחמה שיש בכך לעם ישראל אינה מושלמת אלא על ידי כוננות מלכות בית דוד.

אם כן למדנו שישנה זיקה הדדית בין מלכות בית דוד לירושלים, שאף אחת מהן אינה מושלמת אלא בהשלמתה של האחרת.

נראה שהשלמה זו מקבלת משמעות ייחודית, מתוך עיון בהגדרתו ההלכתית והפרשנית של הרמב"ם⁶ להבחנה השנויה במשנה בין המדינה למקדש, לענין הלכות שונות:

"כבר ביארנו לך כמה פעמים כי מקדש נקראת ירושלם כולה. ומדינה, שאר ארץ ישראל".

לדעת הרמב"ם המשנה אינה מבחינה בין העזרה לשאר ארץ ישראל, אלא בין ירושלים לשאר הארץ. אף על פי שירושלים היא עיר ככל הערים: אנשים גרים בה, מסחר מתנהל בה ואפילו יש בה מוסדות מלוכה וממשל – בעיני הרמב"ם, עיר זו היא מקדש. וכך הדגיש זאת בדבריו הרב צבי יהודה קוק⁷:

בשבוע הבא נחגוג בעזרת ה' את יום שחרורה של ירושלים. ביום זה זכינו לשוב ולהתרפק על אבני הכותל. ביום זה חשנו את פעמי המשיח המעוררים אותנו להתדפק על חצרות בית ה' ולהכין עצמנו להשלמת תהליך הגאולה. במאמר זה ננסה לעמוד על ייחודה של ירושלים ועל היחס שבינה למלכות בית דוד מתוך עיון בכתבי הרמב"ם והעוסקים במשנתו.

ירושלים מאגדת בתוכה שני עניינים שלכאורה אינם קשורים זה לזה באופן ישיר: מחד היא עיר **הקודש והמקדש**, ומאידך היא עיר **המלכות**. ואולם הרב אברהם שפירא זצ"ל¹ למד מדברי הרמב"ם שיש קשר אדוק והכרחי בין שני ההיבטים:

"ירושלים השלימה והבנויה היא הגמר של מלכות בית דוד. בנין המקדש הינו חלק ממלכות ישראל, שכן הרמב"ם מונה את מצוות בנין בית הבחירה בשני אופנים, וכל אחד מפסוק אחר. בהלכות בית הבחירה כותב הרמב"ם: 'מצות עשה לעשות בית לה' שנאמר: ועשו לי מקדש, ובהלכות מלכים (כתב שיש מצוות עשה) 'לבנות בית הבחירה, שנאמר: לשכנו תדרשו ובאתה שמה', והיינו כי חלק ממלכות ישראל היא בהקמת בית המקדש. כמו כן, מן העבר השני, חלק מבנין המקדש מושלם דווקא על ידי מלכות ישראל".

הרב שפירא למד מדברי הרמב"ם שישנם שני היבטים לבנין בית הבחירה: האחד נוגע לעצם קדושתו של הבית – בית לה, כפי שביאר הרמב"ם בהלכות בית הבחירה. השני מצד עם ישראל – מלכות ישראל מושלמת באמצעות בית המקדש, כפי שביאר הרמב"ם בהלכות מלכים.

נראה לבאר את ההשלמה שבית המקדש נותן למלכות לפי דברי הרמב"ם² בענין מלך המשיח:

"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד לישנה הממשלה הראשונה ובונה מקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחזרין כל המשפטים בו מיו כשהיו מקודם. מקריבין קורבנות ועושין שמטין ויובלות, ככל מצותן האמורה בתורה".

האומה בתחייתה שבה לבית חייה וזוכה לחדש את ימיה כקדם בקיום כל המצוות כולן. בנין בית המקדש הוא החותר וההשלמה לתהליך המהותי והיסודי של תחיית הקודש של האומה. משום כך מתפקידיו של המלך האידיאלי מבית דוד, הוא המלך המשיח, לבנות את בית המקדש.

מח, ב. 3

ב, ד. 4

חידושי מרן רי"ז הלוי על התורה, תהילים ל, א. 5

פירוש המשניות על מסכת ראש השנה ד, א. 6

שיחות הרב צבי יהודה ליום העצמאות ויום ירושלים 7

(חוברת), עמ' 98.

1 חוברת "שאלו שלום ירושלים", ישיבת מרכז הרב,

תשס"ט, עמ' ט.

2 הלכות מלכים יא, א.

ומכלל היסוד הזה, **כי אין מלך לישראל אלא מדוד, ומזרע שלמה בייחוד**, וכל מי שחולק על דבר המשפחה הזאת – כופר בה' ובדברי נביאיו".

נראה ממקומות רבים בכתבי הרמב"ם, שהייחודיות של מלך מבית דוד היא התכונות המיוחדות המושרשות במשפחה זו. מכוח תכונות אלו יש בכוח המלך להנהיג את העם לא רק מבחינה מדינית אלא גם ליצוק בקרב העם תוכן של קדושה. דומה שעיקרון זה נחשב לאחד מיסודות האמונה, משום שהיעדר אמונה במלכות שיכולה להיות מר-כבה לשכינה משמעה חוסר אמונה ביכולתם של האידאליים הרוחניים של עם ישראל להופיע במציאות. המלכות קשורה בקשר אדוק עם ירושלים ובית המקדש, בשביל שתהיה מחוברת בקביעות עם תפקידה הייחודי. לא ככל הגויים בית ישראל, ולא ככל הממלכות מדינת ישראל.

"ירושלים היא מקדש. את הביטוי מדינה ומקדש, תופס הרמב"ם תפיסה כזאת שירושלים היא מקדש. ירושלים היא בירת המלוכה, בירת המדינה, והיא מקדש, היא כולה בית מקדש. כמובן יש מדרגות בבית המקדש...".

בירושלים אנו מציינים את המלכות הייחודית שלנו, שאינה מנותקת מהקדושה אלא יונקת ממנה ושואפת אליה. כל עמלה של המלכות הוא להופיע את הקדושה במציאות הממשית. עם זאת, גם הקדושה שבירושלים אינה מושלמת בפני עצמה אלא דווקא על ידי שאנו מממשים את הפוטנציאל של הקדושה הטמון בה, ומגלים אותו בחיים של מלכות וממשלה. ירושלים כמקדש היא מדרגה ממוצעת בין בית המקדש לכלל ארץ ישראל, בכך שהיא כוללת גם את הארציות הממשית וגם את הרוחניות העליונה בכריכה אחת.

ביום ירושלים זכינו לשחרור מקום המקדש, ועלינו להודות לה' על כך בשיר ובהלל. עם זאת, עלינו לא לשכוח את עבודתנו הגדולה לחבר את ממשלתנו ואת אחיזתנו הלאומית בכל רחבי ארץ ישראל. אל מקור הקדושה. וכן לערר את עמנו לקראת השלמת תפקידה של המלכות – בניין בית המקדש, אחר כותלנו. מתוך כך נזכה בקרוב בעזרת ה' שתתקיים תפילתנו-שירתנו, "מקדש מלך, עיר מלוכה, קומי צאי מתוך ההפיכה, רב לך שבת בעמק הבכה והוא יחמול עליך חמלה"⁹.

הרמב"ם⁸ מנה בתור אחד מ"ג העקרונות את האמונה בכך שהמשיח יהיה מבית דוד:

"והיסוד השנים עשר – ימות המשיח. והוא, להאמין שיבוא ולא יאחר... ומי שמטיל בו ספק או מזלזל דברו – מכזב התורה אשר ייעדה בו בפי' רש, בפרשת בלעם ו'אתם נצבים'".

9 מתוך לכה דודי. נהוג לאמרו גם בליל יום העצמאות ובליל יום ירושלים, לפי הנוסח שקבעה הרבנות הראשית.

8 הקדמות הרמב"ם למשנה, הקדמה לפרק חלק.

עיונים במשנה תורה | קניין כיבוש

הרב מאיר שרעבי

(שדין המלך דין הוא) במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה ארץ... אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכמו חבורת ליסטין... ומלך זה וכל עבדיו גזלנין לכל דבר".

הלכות מלכים פרק ד הלכה י: "כל הארץ שכובש המלך הרי היא שלו..."

מדברי הרמב"ם הללו ניכר שהדינים האמורים במלך, ובכללם ההלכה שבה פתחנו בנוגע לכיבושי המלך, אמורים רק במלך שקיבלו אותו בני המדינה, וכאשר המטבע במדינה מונהג אף הוא על ידי המלך. אך אם המלך לא התמנה בידי אנשי המדינה והוא אינו מנהיג עצמאי לכלכלת המדינה, אין דינו כמלך, אלא כחבורת ליסטים.

השבוע נציין את יום ירושלים, שבו כבשה מדינת ישראל את ירושלים המזרחית ועוד שטחים רבים בארץ ישראל. במאמר זה נבחן את התייחסות ההלכה לקניין שטחים על ידי כיבוש מלחמה.

כיוון נוסף להגדרת קניין הכיבוש מציע **הרב ראובן מרגליות**⁴. בדיני אבדה, ייאוש הבעלים ממציאת החפץ מפקיע את בעלות האדם מהחפץ. ומחדש הרב מרגליות שניתן ללמוד מכלל זה גם להיפך, מסירת נפש על הדבר מחילה עליו קניין. לכן כל מה שנכבש במלחמה, שמטבעה יש בה מסירות נפש, נקנה לאנשים שמסרו את נפשם והסתכנו לשם כיבוש זה.

המקור לכיבוש ארצות כקניין נמצא בגמרא במסכת גיטין¹ בעניין כיבוש שטחים השייכים לעמון ומואב בידי משה. התורה אסרה על עם ישראל לכבוש שטחים מעמון וממואב כיוון שהקב"ה נתן להם את ארצם ירושלה. אולם סיחון מלך חשבון כבש שטחים מעמון וממואב, וכאשר בני ישראל כבשו את ממלכת סיחון הם ממילא כבשו גם את אותם שטחים של עמון ומואב שהיו בידי סיחון. בעניין זה אומרת הגמרא: "אמר רב פפא עמון ומואב טהרו בסיחון" - כלומר, כיוון שסיחון מלך חשבון כבש שטחים מעמון וממואב, השטחים נקראים על שמו ושייכים לו, ולכן יכלו בני ישראל לכבוש שטחים אלו אף שבמקור היו שייכים לעמון ולמואב.

לפי כיוון זה יש לשאול - מהו סדר הגודל המינימלי של הגוף הכובש כדי שיוגדר כקניין כיבוש ולא כגזל? הרי ודאי שאם אדם אחד מסר נפשו על גזלת שטח לא נגדיר זאת ככיבוש, אלא כגזלה!

באיזה אופן כיבוש במלחמה מקנה את השטח לכובש על פי ההלכה? מצאנו באחרונים כמה שיטות:

בספר **דבר אברהם**⁵ כתב שאם אפשר לתבוע את הגוף הכובש לדין - כיבושו מוגדר כגזל ולא כקניין חוקי, אך אם אי אפשר לתבוע גוף זה לדין - כיבושו חוקי ומה שכבש נקנה ל'מלך' של אותו גוף.

בספר **דבר אברהם**² הגדיר כיבוש מלחמה כך: "כל שהוא מנימוסי המדינות המקובלים בין העמים בתורת מלחמה בין צד לצד, אבל כל שאינו מנימוסי המדינות יש לו דין גזל".

מובן שלפי ההגדרה הראשונה שהבאנו, שהגדרת הכיבוש היא תוצאה של נימוסי המדינות, ודאי שכל גוף שאינו מדינה אין לכיבושו שום משמעות והוא כגזל בעלמא.

על פי הגדרה זו, כיבוש שטחים בידי מיליציות שאינן מדינה אינו נחשב כקניין, ואין השטחים הכבושים שייכים לאותן מיליציות.

להגדרה זו יש ראייה בדברי **הרמב"ם**³ שכתב: "במה דברים אמורים

4 במכתב לרב אליעזר וולדינברג. מובא ב"הלכות מדינה" חלק ב עמוד רמ.

5 חלק ב סימן א אות י

1 לח, א

2 חלק ב סימן ו

3 הלכות גזלה ה-יח